

یک رهیافت جدید در آموزش محیط زیست به کودکان

حسین میبودی^۱، سید محمد شبیری^۲، رضا ارجمندی^۳ و فرزنام بابایی سمیرمی^۳

^۱دانشجوی دکترای مدیریت محیط زیست، دانشکده محیط زیست و انرژی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران

(نویسنده مسئول)، پست الکترونیکی: links.state@gmail.com

^۲دانشیار گروه علمی آموزش محیط زیست، دانشگاه پیام نور، تهران

^۳استادیار دانشکده محیط زیست و انرژی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران

چکیده: شکل‌گیری نگرش و ارزش‌ها، تعهد و مهارت‌های مورد نیاز برای حفظ و پشتیبانی محیط زیست در افراد در سنین پایین آغاز می‌گردد. این مقاله با استفاده از روش تحلیل محتوای بصری به بررسی نقاشی دیواری مهدکودک‌های شهر مشهد پرداخته، کیفیت و کمیت پرکاربردترین مفاهیم محیطی را در این نقاشی دیواری‌ها نشان داده است. جامعه آماری این تحقیق را کلیه مهدکودک‌های شهر مشهد تشکیل می‌دهد که در مجموع شامل ۳۲۲ مهدکودک است. در روش تجزیه و تحلیل بصری، ابتدا از هر نقاشی دیواری تفسیری کلی ارائه می‌دهد. سپس آن را با همه مفاهیم موجود در جدول تحلیل محتوا می‌سنجد، هر نقاشی دیواری می‌تواند مجموعه‌ای از مفاهیم را در بر داشته باشد. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که به مفاهیم زیست محیطی در بین نقاشی دیواری مهدکودک‌ها، کم توجهی شده است. بیشترین موضوعات انتخابی برای نقاشی دیواری در مهدکودک‌ها، مربوط به (رابطه دوستانه با طبیعت) و کم‌ترین موضوعات مربوط به بحث‌های (خودداری از آلوده کردن محیط زیست) است. مجموع فراوانی مفاهیم محیطی تحلیل شده در نقاشی دیواری‌های شهر مشهد ۲۰۱۷ مورد بوده است که به طور کلی ۲۷/۲ درصد از محتوای نقاشی دیواری مهدکودک‌ها را شامل می‌شود. این نتایج علاوه بر رصد جایگاه نقاشی دیواری مهدکودک‌ها، رویکردی جدید در امر آموزش محیط زیست به کودکان را نیز تعمیم‌پذیر خواهد کرد.

واژگان کلیدی: کودکانستان، نقاشی دیواری، آگاهی‌های زیست محیطی، آموزش محیط زیست.

A New Approach to Environmental Education for Kids in Mashhad

H. Meiboudi¹, S.M. Shobeiri², R. Arjmandi³ and F. Babaei Semiromi³

¹Ph.D. Student of Environmental Management, Faculty of Environment and Energy, Science and Research branch, Islamic Azad Uni.

²Associate Professor, Department of Environmental Education, Payame Noor Uni.

³Assistant Professor, Faculty of Environment and Energy, Science and Research branch, Islamic Azad Uni.

Abstract: The attitude and values for preserving and supporting the environment shape at an early age. This paper, using the way of analyzing the visual concept has studied mural paintings of Mashhad kindergartens. Statistical universe of this research includes total kindergartens of Mashhad city which totals include 322 kindergartens. The quality and quantity of most applicable environmental concept showed in this painting. In the way of analyzing visual concepts, at first a total interpretation from each mural painting is presented and then compared it with all available concepts in the table of analyzing content, one mural painting can comprise a collection of concepts. Results show that overall environmental concepts are not well covered in the mural paintings. However, the most selected subjects for mural paintings in kindergartens are the pictures of the friendly relations with nature and the least subjects about the discussion of restraining the pollution of the environment. The all related conceptions environments in these mural paintings are 2017 items that in an overall 27.2 percent of the content in Mural paintings are related to environmental concepts. This result, in addition to study the mural painting in kindergartens, will generalize also a new way in Enhancing children's environmental awareness in kindergarten.

Keywords: Kindergarten, Mural Painting, Environmental Awareness, Environmental Education.

۱- مقدمه

مطالعات اخیر نشان می‌دهد، بحران‌های محیط زیستی در ایران نیز به عنوان یکی از شدیدترین بحران‌های محیط زیستی در جهان شناخته شده است [۱]. این مسأله حاکی از آن است که آموزش محیط زیست در کشور ما با تردیدها و کاستی‌های قابل توجهی روبرو است. در سال‌های اخیر آهنگ معمولی انقراض بسیاری از منابع زیستی جهان سرعت یافته و در نتیجه‌ی تخریب مداوم جنگل‌ها و سایر زیستگاه‌های غنی زیستی و همچنین شخم بیش از حد زمین، آلودگی و استفاده‌ی نامناسب از جانوران و گیاهان غیر بومی، سریع‌تر هم می‌شود. از آغاز قرن بیستم، استفاده از انرژی ۱۶ برابر، تولید صنعتی ۴۰ برابر، استفاده از آب ۹ برابر، ماهی‌گیری ۳۵ برابر، انتشار دی‌اکسید کربن ۱۷ برابر، انتشار گوگرد ۱۳ برابر افزایش یافته است. این در حالیست که جنگل‌زدایی و بیابان‌زایی در حال تسریع است [۲]. در همین زمان جمعیت دنیا از ۱/۲ میلیارد نفر در اواخر قرن، به حدود ۶/۷ میلیارد نفر افزایش یافته است و این یک افزایش ۵ برابری را نشان می‌دهد [۳]. مرور اخیر که از سوی سازمان ملل متحد انجام شده است نشان داد در صورتی که روندهای تولید و مصرف فعلی ادامه یابد، ممکن است با یک بحران اجتناب‌ناپذیر تغییر جوی مواجه گردیم که سیستم‌های بوم‌شناختی جهان و سلامت و تندرستی انسان را تهدید خواهد کرد [۴]. بسیاری از نتایج منفی مشکلات محیط زیستی توسط ملت‌ها درک شده است و در نتیجه آن معاهدات زیادی در سراسر جهان منعقد و همایش‌های ملی و بین‌المللی گوناگونی تشکیل است. از سال ۱۹۴۸، با برگزاری کنفرانس انجمن بین‌المللی حفاظت از طبیعت در پاریس تا سال ۲۰۰۳ در همایش اروپایی محیط زیست، آموزش محیط زیست به عنوان عنصری کلیدی برای حفاظت از محیط زیست و جلوگیری از مشکلات محیط زیستی مطرح بوده است [۵ و ۶]. همچنین در همایش تفلیس بیان شد که آموزش محیط زیست باید در همه‌ی سطوح آموزش رسمی و غیر رسمی که شروع آن از دوران کودکی است وارد شود [۷].

به فرزندان، کمتر از خانواده نیست. در واقع در شرایط کنونی، کارکرد و نقش این‌گونه مراکز نسبت به گذشته، پررنگ‌تر شده تا جایی که به گفته روان‌شناسان و کارشناسان امور تربیتی، این‌گونه محیط‌های اجتماعی، نه فقط صرفاً مکانی برای نگهداری کودکان نیستند بلکه مهم‌ترین محیط برای جامعه‌پذیری و تعلیم‌وتربیت بچه‌هاست [۸].

محیط زیست مجموعه‌ای از انواع حیات در کره‌ی زمین است که در شبکه‌ای پیچیده و کاملاً وابسته به هم گرد آمده‌اند. حفظ این مجموعه برای بقای زندگی در آن بسیار مهم است. آموزش محیط زیست، بنیادی‌ترین شیوه در حفاظت محیط زیست بوده که هدف از آن، یافتن مناسب‌ترین و بهترین نظام و شیوه ارائه مطالب و نحوه فعالیت‌ها و اجرای ساختاری است که زمینه ساز ارتقاء آگاهی‌های زیست‌محیطی در سطح جامعه است تا از این طریق هر فرد جامعه، خود را از طریق احترام گذاشتن به طبیعت، مسئول در حفظ و حمایت از محیط زیست بدانند [۹].

به بیانی دیگر آموزش محیط زیست یک فرایند فعال است که طی آن آگاهی، دانش و مهارت‌ها ارتقاء یافته و منجر به درک، تعهد، تصمیمات آگاهانه و فعالیت‌های سازنده برای مدیریت کلیه اجزای به هم آمیخته محیط زیست می‌شود. هدف از آموزش محیط زیست ایجاد آگاهی در افراد جهت حفاظت محیط زیست و نیز بالا بردن درک محیط زیستی آن‌ها به منظور حل مشکلات محیطی دانست [۱۰].

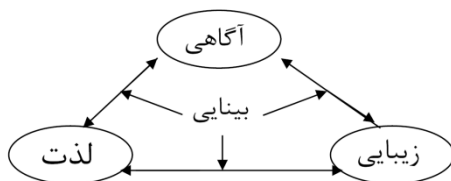
شکل‌گیری نگرش و ارزش‌ها، تعهد و مهارت‌های مورد نیاز برای حفظ و پشتیبانی محیط زیست در افراد در سنین پایین آغاز می‌گردد [۱۱، ۱۲، ۱۳ و ۱۴]. بنابراین مهدکودک‌ها به عنوان فضایی که کودکان ساعت‌های زیادی از طول روز خود را در مهم‌ترین سنین الگوپذیری و آموزش‌پذیری در آنجا سپری می‌کنند، می‌تواند به عنوان یکی از مهم‌ترین فضاها برای افزایش آگاهی‌های زیست‌محیطی به کودکان مورد توجه قرار گیرد.

تقریباً تمامی مهدکودک‌های ایران خانه‌هایی هستند که با کم‌ترین تغییرات به مهدکودک تبدیل شده‌اند و زیر نظر سازمان بهزیستی تأسیس و گسترش می‌یابند. برای آراستن فضا در این مهدکودک‌ها، از نقاشی دیواری استفاده زیادی می‌شود. متخصصین تعلیم‌وتربیت همگی در این نکته اتفاق

است [۱۷]. دایره‌المعارف هنر فرهنگ معاصر نقاشی دیواری را چنین تعریف نموده است: نقاشی برای آرایش دیوار بوده، که ممکن است به دو طریق اجرا شود: مستقیم بر روی سطح دیوار (مثل فرسکو)، و یا بر روی تخته یا بوم، به منظور نصب دائم بر دیوار [۱۸].

به طور کلی اهداف نقاشی دیواری را می‌توان در این موارد خلاصه کرد:

- زیباسازی: هنجارسازی تصویری محیط و فعال کردن سطوح ماندگار با قابلیت‌های نقاشی دیواری.
 - بیان احساسات: نیاز و گرایش مخاطب و هنرمند به آثار نقاشی دیواری در محیط و توجه به احساسات مخاطبین در این آثار.
 - بیان اعتقادات: مفاهیم و مضامین مذهبی، سیاسی، اعتقادی و فرهنگی در آثار نقاشی دیواری [۱۹].
- بنابراین نقاشی دیواری مهدکودک‌ها به عنوان رسانه‌ای پردوام و همگانی برای انتقال اصول و مفاهیم، افکار و اندیشه‌ها، و تصویرسازی ذهنی در یادگیری اجتماعی کودکان نقشی مهم دارد و حتی می‌تواند الگوهای رفتاری به وی بدهد (شکل ۱). این هنر به لحاظ ماهیت ارتباطی خود، قابلیت‌های فراوانی در ساختارهای زیباشناختی، جامعه‌شناختی، روان‌شناختی و مسائل فرهنگی، هنری، سیاسی و ... یک جامعه دارد [۲۰].

شکل ۱- الگوی آگاهی-زیبایی-لذت

محتوا یا مضمون، یعنی پیام یا حرف اصلی هنرمند، که ارزش گفتن و شنیدن را دارد [۲۱]. محتوای آموزشی، به معنای وسیع آن عبارت است از آنچه انسان یاد می‌گیرد و باید یاد بگیرد؛ چه این یادگیری از طریق یک آموزش روشمند و نظام‌وار باشد، چه خودانگیزه و چه در فرآیند تجربه زندگی صورت پذیرفته باشد. هرگونه یادگیری دربرگیرنده محتواسـت. اما محتوا هنگامی به عنوان موضوعات آموزش و پرورش مورد توجه قرار می‌گیرد که

نظر دارند که تصاویر از نوعی توان بالقوه برای ایفای نقش در امر آموزش برخوردارند [۱۵] و همچنین کودکان یادگیرنده‌های فعالی هستند [۱۶]. از آنجایی که نقاشی دیواری مهدکودک‌ها دائماً در ارتباط با کودکانی است که در محیط مهدکودک زندگی، فعالیت و بازی می‌کنند، لذا این تصاویر غیر از هماهنگی با فضای مهدکودک، می‌تواند با مفاهیم آموزشی نیز همراه باشد. اکنون این سؤال اساسی مطرح است که تا چه حد مفاهیم این نقاشی دیواری‌ها سبب افزایش آگاهی و توجه کودکان به محیط زیست و به تبع آن لزوم حفاظت از محیط زیست می‌شود؟ یکی از راه‌های رسیدن به پاسخ این سؤال، تحلیل محتوای این نقاشی دیواری‌هاست. محدوده مورد مطالعه در این پژوهش شهر مشهد است. مشهد به علت در برداشتن یکی از مکان‌های مقدس شیعیان، حرم مطهر رضوی، یکی از شهرهای مهم ایران از نظر ارزش‌های اقتصادی، تاریخی و مذهبی است که سالانه مردم زیادی را به خود جذب می‌کند. یافته‌های این ارزیابی باعث ایجاد نگرش و نگاه جدید به نقاشی دیواری مهدکودک‌ها و ایجاد رهیافتی جدید در امر آموزش محیط زیست به کودکان خواهد شد.

هدف از این پژوهش تعیین مفاهیم زیست‌محیطی، در نقاشی دیواری مهدکودک‌های شهر مشهد و تعیین خلأها و کمبودهای موجود در موضوعات نقاشی شده جهت افزایش آگاهی‌های زیست‌محیطی به کودکان است. با توجه به آنچه در خصوص اهمیت آگاهی‌های زیست‌محیطی به کودکان گفته شد و با توجه به اهمیت مهدکودک در امر آموزش، دریافت کمبودها و نقصان‌های موجود کمک خواهد کرد تا حیطه‌هایی که دچار کاستی هستند، شناسایی شده، بیشتر به آن‌ها پرداخته شود. در این پژوهش تنها نقاشی دیواری‌های خارج از مهدکودک که در خیابان قرار داشت مورد بررسی قرار می‌گیرد و همچنین به ماهیت تصاویر که شامل جنس، اندازه، نحوه طراحی و چاپ آن است، پرداخته نمی‌شود. مطمئناً تأثیر این عوامل در موقعیت‌های آموزشی بی‌تأثیر نیست، به عنوان مثال تصاویر بزرگ از قدرت جذابیت بیشتری برخوردارند.

مفهوم نقاشی دیواری

واژه نقاشی دیواری مدت زیادی نیست که به جمع واژگان و اصطلاحات تخصصی و رایج در حوزه هنر معاصر پیوسته

- حفظ و مراقبت از جانوران (غذا دادن به پرندگان و حیوانات)
- صرفه جویی در مصرف منابع طبیعی (آب، گاز، برق، سوخت، کاغذ و ...)
- ریختن زباله در کیسه یا سطل مخصوص آن در مکان‌های مختلف
- تفکیک زباله و علت آن
- خودداری از آلوده کردن هوا، آب یا زمین
- آلودگی‌های صوتی (صدای برق، سر و صدای زیاد و بلند و ...) [۲۲، ۲۳، ۲۴ و ۲۵].

۲- روش تحقیق

این تحقیق پژوهشی توصیفی است و در گروه پژوهش‌های کاربردی قرار می‌گیرد. در این پژوهش از روش کیفی به کمک تحلیل محتوای بصری که یکی از روش‌های علمی برای بررسی محتوای مدارک اسنادی است، استفاده شده. جامعه آماری این تحقیق را کلیه‌ی نقاشی دیواری مهدکودک‌های شهر مشهد (عکس‌برداری شده از دیوار مهدکودک‌ها) در سال ۱۳۹۱ تشکیل می‌دهد که در مجموع شامل ۳۲۲ نمونه است.

ابزار گردآوری اطلاعات در این کار پژوهشی استفاده از جدول تحلیل محتوای بصری است. در این پژوهش سعی شده بعد از یک بررسی کامل از نقاشی دیواری مهدکودک‌ها، تقسیم‌بندی‌های دقیقی از مفاهیمی که در ارتباط با آگاهی‌های زیست‌محیطی هستند اعمال شود و سپس مورد تجزیه و تحلیل بصری و محتوایی قرار گیرد. در نهایت ۲۴ مؤلفه انتخاب شد که به طور کلی در ۸ مؤلفه اصلی شامل محیط زیست و زیبایی‌های آن، حفظ و مراقبت از گیاهان، حفظ و مراقبت از جانوران، صرفه جویی در مصرف منابع طبیعی، تمیز نگه داشتن محیط زیست، خودداری از آلوده کردن محیط زیست، شناخت حیوانات و رابطه دوستانه با طبیعت آورده شده‌اند و در جدول تحلیل محتوا قرار گرفتند. مقیاس تحلیل در این پژوهش، یک نقاشی دیواری کامل است. در روش تجزیه و تحلیل بصری، ابتدا از هر نقاشی دیواری تفسیری کلی ارائه می‌دهد، سپس آن را با همه مفاهیم موجود در جدول تحلیل محتوا می‌سنجد. هر نقاشی دیواری می‌تواند مجموعه‌ای از مفاهیم

ارتباط آگاهانه و هدفدار با اقدامات آموزشی و پرورشی داشته باشد [۲۲].

توصیف تصویر کاری ظریف است و در حالت منطقی قبل از تشریح آن انجام می‌گیرد. به نظر می‌رسد انسان در اولین برخورد با یک تصویر بیشتر به تفسیر آن تمایل پیدا می‌کند یعنی به دنبال رموز و باطن تصویر می‌رود، از نظر آموزش شاید تشریح تفسیر چندان ضروری نباشد، ولی به هر حال در دریافت پیام، گیرنده آن نیز دارای نقش است. همیشه باید به خاطر داشته باشیم که تصویر امری مرکب و مجموعه‌ای کم و بیش پیچیده از عناصری است که برای ایجاد یک واحد قابل درک و محسوس در کنار هم قرار گرفته‌اند. بنابراین چندان مهم نیست که برای تفسیر آن از تمایز طرح‌ها و یا خطوط سازنده آن شروع کنیم و یا ارتباط بین شخصیت‌ها و دکور یا تناسب قسمت‌های مختلف آن را در اولویت قرار دهیم [۱۶]. هر چند که قاعده مطلق برای تحلیل تصاویر آموزشی وجود ندارد، ولی با این حال می‌توان تا حدود زیادی به مفاهیم ظاهری تصاویر نقاشی دیواری‌ها دست یافت.

اهداف آموزشی مهدکودک‌ها در رابطه با محیط زیست

متخصصان ثابت کرده‌اند که اگر در سال‌های اول زندگی به مجموعه نیازهای کودکان توجه شود، ظرفیت یادگیری آن‌ها افزایش می‌یابد و در امور زندگی موفق‌تر عمل خواهند کرد. هر چه بیشتر به کودک توجه و محبت کنیم، حواس پنج‌گانه او را تقویت کنیم، محیطی فعال برای او فراهم کنیم، به او فرصت کشف و جستجو بدهیم. کودک برای برخورداری از یک زندگی سالم و سرشار از موفقیت، شکوفاتر و آماده‌تر می‌شود.

یکی از اهداف آموزشی در مهدکودک‌ها، آشنایی کودکان با محیط زیست، انس و علاقه با طبیعت و حفظ آن است که می‌تواند شامل موارد ذیل باشد:

- توجه به محیط زیست و زیبایی‌های آن (پارک، جنگل، کوه، دریا، رودخانه و ...)
- تقویت روحیه مثبت و سرشار از علاقه نسبت به طبیعت
- حفظ و مراقبت از گل‌ها و گیاهان (آب دادن، خودداری از شکستن شاخه‌ها، کاشتن گل و درخت و ...)

زیست در طول دوران کودکی باید گسترش هم‌دلی بین کودک و دنیای طبیعی باشد [۲۶]. وجود مفاهیم (محیط زیست و زیبایی‌های آن) در نقاشی دیواری مهدکودک‌ها می‌تواند کودکان را به دوست داشتن محیط زیست و گسترش هم‌دلی با طبیعت تشویق کند.

مفاهیم حوزه (حفظ و مراقبت از گیاهان): این مجموعه ۲/۳ درصد از کل مفاهیم نقاشی دیواری مهدکودک‌ها را شامل می‌شود. مفاهیم فرعی به ترتیب فراوانی عبارتند از:

- آب دادن گل‌ها و گیاهان با فراوانی ۴ مورد، ۱/۲ درصد
- خود داری از شکستن شاخه‌ها، هیچ موردی یافت نشد.
- کاشتن گل و درخت با فراوانی ۵ مورد، ۱/۵ درصد
- فواید گیاهان با فراوانی ۲۱ مورد، ۶/۵ درصد

همان‌طور که مشاهده می‌شود به مفاهیم این حوزه توجه کمی شده است و به مفهوم (خودداری از شکستن شاخه‌ها) هیچ توجهی نشده، حتی در بعضی نقاشی دیواری‌ها مفاهیمی نامناسب برای این حوزه به تصویر کشیده شده است (شکل شماره ۲ و ۳).

مفاهیم حوزه (حفظ و مراقبت از جانوران): این مجموعه ۳۰/۴ درصد از کل مفاهیم نقاشی دیواری مهدکودک‌ها را شامل می‌شود. مفاهیم فرعی به ترتیب فراوانی عبارتند از:

- غذا دادن به حیوانات با فراوانی ۳۱ مورد، ۹/۶ درصد
- توجه به محیط و محل سکونت حیوانات با فراوانی ۲۰۱ مورد، ۶۲/۴ درصد
- فواید جانوران با فراوانی ۶۲ مورد، ۱۹/۲ درصد

لازم به گفتن است که فراوانی مفاهیم (حفظ و مراقبت از جانوران) در مقایسه با مفاهیم (حفظ و مراقبت از گیاهان) قابل توجه است. تا آنجا که ۶۲/۴ درصد از نقاشی دیواری مهدکودک‌ها به مفهوم (توجه به محیط و محل سکونت حیوانات) پرداخته‌اند که می‌تواند باعث آشنایی کودکان با زیستگاه‌های جانوران مختلف شود (شکل شماره ۴ و ۵).

مفاهیم حوزه (شناخت حیوانات): این مجموعه ۴۰ درصد از کل مفاهیم حوزه‌های (صرفه جویی در مصرف منابع طبیعی)، (تمیز نگه داشتن محیط زیست) و (خودداری از آلوده کردن محیط زیست): در این حوزه‌ها هیچ موردی یافت نشد. توضیح آن - که آموختن مفاهیمی مثل آلودگی محیط زیست، باران اسیدی، سوراخ‌های لایه اوزون و گونه‌های در خطر انقراض به کودکان در سنین کم می‌تواند

را در بر داشته باشد. در صورت تکراری بودن نقاشی دیواری نیز، مفاهیم مرتبط مجدداً مورد شمارش قرار می‌گیرد. در پایان، فراوانی هر یک از مفاهیم را با تعداد کل نقاشی دیواری مهدکودک‌های شهر مشهد می‌سنجد و برای هر مفهوم فراوانی و درصد مشخص می‌شود. پژوهشگران برای اطمینان یافتن از پایایی تحلیل محتوا، واحدهای تحلیل را کدگذاری می‌کنند و همه پژوهشگران بر آن توافق می‌نمایند. این روش یکی از روش‌های رایج برای پایایی در تحلیل محتواست. لازم به گفتن است که فراخور هر بحث، در بخش‌های مرتبط نمونه‌هایی از مفاهیم زیست محیطی، از جامعه آماری آورده شده است.

۳- نتایج و بحث

در جدول (۱) درصد هر یک از مفاهیم زیست‌محیطی در نقاشی دیواری مهدکودک‌های شهر مشهد آمده است. چنان‌که در این نمودار مشاهده می‌کنید، ۲۷/۲ درصد از محتوای نقاشی دیواری مهدکودک‌های شهر مشهد در ارتباط با مفاهیم زیست‌محیطی بوده و همچنین کل مجموع فراوانی مفاهیم زیست‌محیطی تحلیل شده در نقاشی دیواری‌ها ۲۰۱۷ مورد بوده است. بدین ترتیب که بیشترین کاربرد مفاهیم زیست‌محیطی در نقاشی دیواری مهدکودک‌ها به ترتیب فراوانی مربوط به: ۱- رابطه دوستانه با طبیعت ۲- محیط زیست و زیبایی‌های آن ۳- شناخت حیوانات است و به مفاهیم صرفه جویی در مصرف منابع طبیعی، تمیز نگه داشتن محیط زیست و خودداری از آلوده کردن محیط زیست هیچ توجهی نشده است.

مفاهیم حوزه (محیط زیست و زیبایی‌های آن): این مجموعه ۵۱/۸ درصد از کل مفاهیم نقاشی دیواری مهدکودک‌ها را شامل می‌شود. مفاهیم فرعی به ترتیب فراوانی عبارتند از (شکل شماره ۱):

- پارک و جنگل با فراوانی ۲۱۸ مورد، ۶۷/۷ درصد
- کوه و آسمان با فراوانی ۱۶۱ مورد، ۵۰ درصد
- رودخانه و دریا با فراوانی ۱۲۲ مورد، ۳۷/۸ درصد

همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌کنید، تقریباً نیمی از نقاشی دیواری مهدکودک‌ها به مفاهیم این حوزه پرداخته‌اند که در بین آن‌ها مفهوم (پارک و جنگل) بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. هدف اصلی آموزش محیط

جدول شماره ۱- تجزیه و تحلیل محتوای بصری نقاشی دیواری مهدکودک‌ها در رابطه با آموزش محیط زیست به کودکان

درصد مقوله‌های اصلی	درصد از کل نقاشی دیواری‌ها	تعداد آثار مرتبط	مفاهیم مرتبط با آگاهی‌های زیست‌محیطی
%۵۱/۸	%۶۷/۷	۲۱۸	محیط زیست و زیبایی‌های آن پارک و جنگل کوه و آسمان رودخانه و دریا
	%۵۰	۱۶۱	
	%۳۷/۸	۱۲۲	
%۲۳	%۱/۲	۴	حفظ و مراقبت از گیاهان آب دادن گل‌ها و گیاهان خودداری از شکستن شاخه‌ها کاشتن گل و درخت فواید گیاهان
	-	-	
	%۱/۵	۵	
%۳۰/۴	%۹/۶	۳۱	حفظ و مراقبت از جانوران غذا دادن به حیوانات توجه به محیط و محل سکونت حیوانات فواید جانوران
	%۶۲/۴	۲۰۱	
	%۱۹/۲	۶۲	
-	-	-	صرفه جویی در مصرف منابع طبیعی
-	-	-	تمیز نگهداشتن محیط زیست ریختن زباله در کیسه و یا ظرف مخصوص تفکیک زباله (بازیافت)
-	-	-	خودداری از آلوده کردن محیط زیست هوا آب خاک
%۴۰	%۷۱/۷	۲۳۱	شناخت حیوانات حیوانات موجود در شخصیت‌های کارتونی (بدون آموزه) حیوانات موجود در شخصیت‌های کارتونی (همراه با آموزه) گونه‌های حیات وحش بومی گونه‌های حیات وحش غیر بومی
	%۱/۸	۶	
	%۲/۱	۷	
%۵۳/۵	%۸۶/۶	۲۷۹	رابطه دوستانه با طبیعت حضور انسان در کنار حیوانات بازی در طبیعت علاقه به حیوانات مهارت جمع‌آوری اطلاعات از محیط زیست
	%۷۴/۵	۲۴۰	
	%۴۰/۳	۱۳۰	
	%۱۲/۷	۴۱	
%۲۷/۲		۲۰۱۷	جمع

- حیوانات موجود در شخصیت‌های کارتونی (بدون آموزه) با فراوانی ۲۳۱ مورد، ۷۱/۷ درصد
- حیوانات موجود در شخصیت‌های کارتونی (همراه با آموزه) با فراوانی ۶ مورد، ۱/۸ درصد
- گونه‌های حیات وحش بومی با فراوانی ۷ مورد، ۲/۱ درصد
- گونه‌های حیات وحش غیربومی با فراوانی ۲۵۸ مورد، ۸۰/۱ درصد

منجر به جدایی آن‌ها از طبیعت و پریشان‌حواسی آن‌ها شود. هنگامی که از کودکان می‌خواهیم تا با مشکلاتی که فراتر از توانایی‌های شناختی، درک و کنترلشان است برخورد کنند، آن‌ها می‌توانند مضطرب و دلواپس شوند و ترسی را راجع به این موضوعات و مسائل در خود گسترش دهند [۲۷ و ۲۸]. بدین جهت با آگاهی و شناخت نیازهای کودکان در این سن، به مفاهیم این حوزه توجهی نشده است.

مفاهیم نقاشی دیواری مهدکودک‌ها را شامل می‌شود. مفاهیم فرعی به ترتیب فراوانی عبارتند از:

نمونه ای از مجموعه مفاهیم حوزه (محیط زیست و زیبایی های آن)

کوه و آسمان

رودخانه و دریا

پارک و جنگل

شکل شماره ۲- نمونه ای از مجموعه مفاهیم حوزه (محیط زیست و زیبایی های آن)

شکستن شاخه ها و توجه نکردن به گیاهان در هنگام بازی

شکل شماره ۳- مفاهیم نامناسب در حوزه (حفظ و مراقبت از گیاهان) - شکستن شاخه ها

آب دادن گل ها و گیاهان

فواید گیاهان

کاشتن گل و درخت

شکل شماره ۴- نمونه ای از مجموعه مفاهیم حوزه (حفظ و مراقبت از گیاهان)

فواید جانوران

توجه به محیط و محل سکونت حیوانات

غذا دادن به حیوانات

شکل شماره ۵- مفاهیم نامناسب در حوزه (حفظ و مراقبت از جانوران)

مفاهیم حوزه (رابطه دوستانه با طبیعت): این مجموعه ۵۳/۵ درصد از کل مفاهیم نقاشی دیواری مهدکودک‌ها را شامل می‌شود. مفاهیم فرعی به ترتیب فراوانی عبارتند از:

- حضور انسان در کنار حیوانات با فراوانی ۲۷۹ مورد، ۸۶/۶ درصد

- بازی در طبیعت با فراوانی ۲۴۰ مورد، ۷۴/۵ درصد
- علاقه به حیوانات با فراوانی ۱۳۰ مورد، ۴۰/۳ درصد
- مهارت جمع آوری اطلاعات از محیط زیست با فراوانی ۴۱ مورد، ۱۲/۷ درصد

از آمار بالا می‌توان دریافت که مفاهیم این حوزه بیشترین توجه را در بین مفاهیم دیگر به خود اختصاص داده‌اند. یک حقیقت کم آوازه راجع به حیوانات و کودکان این است که بررسی و مطالعه روی کودکان کمتر از ۶ سال نشان می‌دهد که بیش از ۹۰ درصد رویاهای آن‌ها راجع به حیوانات است [۲۹ و ۳۰].

همان‌طور که مشاهده می‌کنید دسته وسیعی از نقاشی دیواری مهدکودک‌های شهر مشهد، نقاشی حیوانات موجود در شخصیت‌های کارتونی خارجی (بدون آموزه) است. واقعیت این است که این شخصیت کارتونها توانسته است بیشتر فضاهای مهدکودک‌ها را به خود اختصاص دهد و این می‌تواند باعث ساخت اسطوره‌هایی عظیم در فرهنگ، جان و روح کودک ایرانی شود که هیچ مفهوم آموزشی را نیز به همراه ندارد. همچنین در تقسیم‌بندی مقوله (شناخت حیوانات) به دو مفهوم حیوانات بومی و حیوانات غیر بومی، به وضوح شاهدیم که بیشتر از تصاویر حیوانات غیر بومی استفاده شده است و تا حد بسیار کمی از تصاویر حیوانات بومی استفاده شده است. با توجه به اینکه نقاشی دیواری مهدکودک‌ها به عنوان رسانه‌ای پردوام و همگانی مورد استفاده همه افراد جامعه قرار دارد و همچنین مردم هر منطقه نقش مهمی در حفاظت از حیات وحش آن منطقه دارند، بهتر است از تصاویر حیوانات بومی آن منطقه استفاده شود (شکل شماره ۶).

نمونه ای از مجموعه مفاهیم حوزه (شناخت حیوانات)

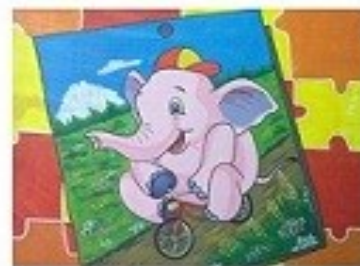
گونه های حیات وحش غیر بومی

حیوانات موجود در شخصیت های کارتونی (بدون آموزه)

گونه های حیات وحش بومی

حیوانات موجود در شخصیت های کارتونی (همراه با آموزه)

شکل شماره ۶- مفاهیم نامناسب در حوزه (شناخت حیوانات)

علاقه به حیوانات

حضور انسان در کنار حیوانات

بازی در طبیعت

مهارت جمع آوری اطلاعات از محیط زیست

شکل شماره ۷- مفاهیم نامناسب در حوزه (رابطه دوستانه با طبیعت)

نتایج همچنین نشان می‌دهد بیشترین موضوعات انتخابی برای نقاشی دیواری در مهدکودک‌ها، مربوط به (رابطه دوستانه با طبیعت) و کم‌ترین موضوعات مربوط به بحث‌های (خودداری از آلوده کردن محیط زیست) است. این نتایج، همسو با نتایج پژوهش انجام گرفته در کشور ترکیه است که بیان می‌کند "بیشتر دلایل نگرش‌های محیط زیستی در کودکان پیش دبستانی، طبیعت محور بوده است" [۳۳].

۴- نتیجه‌گیری

مهدکودک‌ها می‌تواند و باید نقش اساسی و مهمی را در آموزش محیط زیست به کودکان به عهده گیرند. از این میان شناسایی و تبیین وضعیت موجود نقاشی دیواری مهدکودک‌ها به عنوان یک محتوای آموزشی، گام نخست در تربیت و آموزش نیروی انسانی متخصص با رویکردی محیط زیستی است. نقاشی دیواری مهدکودک‌ها دائماً در

روابط کودکان با حیوانات نیاز به این دارد که با حیوانات زنده، داستان‌های حیوانات، تصاویر حیوانات و دیگر تجربه‌ها ترویج داده شود. گسترش روابط عاطفی-همدلی با دنیای طبیعی، بنیاد و اساس ضروری برای مراحل بعدی آموزش محیط زیست است [۳۱]. به دلیل اهمیت این موضوع، مفهوم (حضور انسان در کنار حیوانات) با ۸۶/۶ درصد، بیشترین توجه را در بین مفاهیم دیگر به خود اختصاص داده که این می‌تواند به گسترش روابط عاطفی کودک با حیوانات منجر شود (شکل شماره ۷). در پژوهش دومکا (۲۰۰۴) نگرش کودکان درباره حیوانات مورد تحقیق قرار گرفت و نتیجه گرفته شد که کودکان بعضی از حیوانات نظیر وال‌ها، فیل‌ها، خزندگان و عنکبوت‌ها را دوست ندارند و آنان فکر می‌کنند که حیوانات به انسان‌ها هدیه داده شده‌اند. بر اساس گفته این دانشمندان، کودکان محیط زیست را از منظر انسانی می‌بینند [۳۲]. در صورتی که آمار ۲۷۹ مورد (۸۶/۶ درصد) مفهوم «انسان در کنار حیوانات» نشان می‌دهد، در مهدکودک‌های شهر مشهد سعی شده این نگرش درباره حیوانات تغییر پیدا کند.

- waste management. Environmental Education Research, 1(1), 1995, 35-45.
- [6] Scoullis M.J., & Malotidi, V, Handbook of methods used in environmental education and education for sustainable development. MIO-ESCDE: Athens, 2004.
- [7] UNESCO, Final report: Intergovernmental Conference on Environmental Education Tbilisi (USSR) 24-26 October 1977. Paris: United Nations Education, Scientific and Cultural Organization, 1978.
- [8] Vygotsky L. Interaction between learning and Development. In Gauvain & Cole(Eds.) Readings on the Development of children. New York: Scientific American Books.1987, Pp. 34-40.
- [9] Meiboudi H, Study of Environmental and Biodiversity Conservation in Science Textbooks of Primary Schools. M.Sc. thesis, Faculty of Natural Resources, Islamic Azad University of Lahijan, Iran, 2012.
- [10] Meiboudi H, Environmental Education in contemporary Iran (1nd ed.). Germany: Lap Lambert Academic Publishing, 2013.
- [11] Wilson R, Environmental Education at the Early Childhood Level. Washington, D.C.: North American Association for Environmental Education, 1994.
- [12] Aini M.S. Laily, P. Preparedness of Malaysian Pre-school Educators for, Pertanika J. Soc. Sci. & Hum., 18 (2), 2010, pp. 271 - 283.
- [13] Bier Hoff H. W , Responsibility and Altruism: The Role of Volunteerism. In A.E. Auhagn & H. W. Bier Hoff (Eds) Responsibility- the Many Faces of a Phenomenon (PP. 149-166). London: Rout ledge, 2001.
- [14] Basile C.G., Environmental education as a catalyst for transfer of learning in young children, Journal of Environmental Education, 2000, 32(1), 21-28
- [15] Afkhaminia M, Picture and its role in training foreign language. Journal of philosophy. speech and Gnosticism. No. 13, 2007, pp. 38.
- [16] Bredencamp S., & C. Copple. Developmentally appropriate practice in early childhood education. Washington, D.C.: NAEYC, 1997, pp. 10-20.
- [17] Alavinejad M, The concept of mural painting in the references of Islamic art.

ارتباط با کودکانی است که در محیط مهدکودک زندگی، فعالیت و بازی می‌کنند، لذا این تصاویر غیر از هماهنگی با فضای مهدکودک، می‌تواند به افزایش آگاهی‌های زیست محیطی کودکان نیز بینجامد.

تحلیل محتوای بصری نقاشی دیواری مهدکودک‌های شهر مشهد نشان می‌دهد که گرچه به نظر می‌رسد مفاهیم آموزشی مرتبط با محیط زیست در آن‌ها وجود دارد، اما ایده پردازی و خلاقیت در امر آموزش محیط زیست به کودکان در این تصاویر، بسیار کم به چشم می‌خورد.

در مجموع فراوانی مفاهیم زیست محیطی تحلیل شده در نقاشی دیواری‌های شهر مشهد ۲۰۱۷ مورد بوده است که به طور کلی ۲۷/۲ درصد از محتوای نقاشی دیواری مهدکودک‌ها را شامل می‌شود. از جمله سودمندی این آمار و نتایج، روشن کردن ظرفیت‌ها و زمینه‌های تکراری، کلیشه‌ای و تعیین خلأها و کمبودهای موجود در موضوعات نقاشی شده، جهت افزایش آگاهی‌های زیست محیطی به کودکان است و همچنین می‌تواند به تعیین قوانین و مقرراتی جهت انجام نقاشی دیواری در مهدکودک‌ها بپردازد.

تشکر و قدردانی

بدین وسیله از صبر و حوصله فراوان و ستودنی کودکان و مربیان مهدکودک‌های شهر مشهد که در تهیه و تنظیم این پژوهش مساعدت فرمودند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌شود.

مراجع

- [1] World Bank, World Development Indicators UNDP, Human Development Report, 2011.
- [2] McMichael T, Ecologically sustainable development: Will recognition of health risks revitalize the debate? Dissent, 2008, 4-12.
- [3] UNICEF, The State of the World's Children: Special Report Celebrating 20 years of the Convention on the Rights of the Child, 2009.
- [4] UNEP, Year Book: An overview of our changing environment. United Nations Environment Program, 2008.
- [5] Palmer J.A, Environmental thinking in the early years: Understanding and misunderstanding of concepts related to

- [18] Pakbaz R, Encyclopedia of art, contemporary dictionary. Second edition, 2000.
- [19] Kafshchian Moghadam, A, Studying the characteristics of mural painting. Journal of beautiful arts, No. 20, 2004, pp. 67-78.
- [20] Tabasi M., Ansari, M, Study of content and form, in painting of first ten days of Islamic republic. Journal of beautiful arts. No.27, 2006, pp. 96-81.
- [21] Afkhani H, Saving water in lesson books of schools. Journal of global communication. No .6, 2008.
- [22] Maleki H, Principals and bases of education, Nikan book, 2003.
- [23] Maleki H. Teaching in kindergarten, Aeej publication, 2007.
- [24] Faghihie Ghazvini F, Environmental education in schools. Education Journal, 2(7), 1986, 21-32 .
- [25] Nozar Adan M. and colleagues, Be with me, Dana publication, 1995.
- [26] Sobel David. Beyond Eco phobia: Reclaiming the Heart of Nature Education. Great Barrington, MA: The Orion Society, 1996.
- Negare chapter letter, No. 7, 2008, pp. 18-29
- [27] Kellert S.R. Experiencing Nature: Affective, Cognitive, and Evaluative Development, Children and Nature: Psychological, Sociocultural, and Evolutionary Investigations. Cambridge, MA: The MIT Press, 2002.
- [28] Coffey A, Transforming School Grounds. In T. Grant & G. Littlejohn (Eds.), Greening School Grounds: Creating Habitats for Learning. Toronto: Green Teacher and Gabriola Island, BC: New Society Publishers, 2001.
- [29] Patterson B. Build Me an Ark. New York: Norton, 2000.
- [30] Acuff Da, What Kids Buy and Why, New York: The Free Press. 1997, p. 174.
- [31] Sobel D, Children and Nature: Design principles for educators. Portland ME: Stenhouse Publishers, 2008.
- [32] Domka L, Environmental education at pre-school. International Research in Geographical and Environmental Education, 13(3), 2004, pp. 258-263.
- [33] Kahrman-Ozturk D, Olgan R, Tuncer G, A qualitative study on Turkish preschool children's environmental attitudes through egocentrism and anthropocentrism. Int J Sci Educe, 34(4), 2012, pp. 629-650.